

POZITIVNI EFEKTI PROCESA GLOBALIZACIJE NA TURIZAM

Ivana Brdar*, Vladimir Džamić, Tijana Radojević, Jelena Đorđević Boljanović, Gordana Dobrijević
Univerzitet Singidunum, Danijelova 32, Beograd, Srbija

Apstrakt:

U radu autori analiziraju pozitivne uticaje globalizacije kao sveobuhvatnog društvenog procesa na turizam kao privrednu granu. Posebno su naglašeni nivoi globalizacije u turizmu, kao i ključne sociokulturne, ekonomske, tehnološke i društveno-političke karakteristike globalizacije u turizmu. Autori u svom istraživanju ukazuju na pozitivnu korelaciju između pojedinih dimenzija globalizacije sa povećanim migratornim kretanjima stanovništva u svrhu turizma. Takođe, analizira se značaj slobode kretanja ljudi u kontekstu evropskih integracija, kao i uticaja koje povećano kretanje turista ima na BDP države.

Ključne reči:

nivoi globalizacije,
slobodno kretanje ljudi,
ekonomska globalizacija,
evropske integracije,
turizam.

1. UVOD

Proces globalizacije jedna je od ključnih determinanti savremenih međunarodnih ekonomskih odnosa. Globalizacija, koja se danas nalazi u takozvanoj trećoj velikoj eri, utiče na živote ljudi svojom ekološkom, vojnom, ekonomskom i sociopolitičkom dimenzijom. Takođe, globalizacije unutar svake od ovih dimenzija proizvodi značajne posledice na mezo i mikronivoima. Zahvaljujući redefinisavanju osnovnih tradicionalnih postulata na kojima počiva država, nacionalne granice postale su propustljivije, državni suverenitet (politički i ekonomski) značajno drugačiji, a sloboda kretanja robe, usluga, kapitala i ljudi – temelj takozvanog novog svetskog poretka i liberalnog kapitalizma.

Kako globalizaciju karakteriše velika mobilnost kapitala, ljudi, ideja i informacija na svetskom nivou, turizam i grane privrede koje ga prate nisu nikako mogle da ostanu imune na ovakva kretanja. Turizam predstavlja jednu od najvažnijih privrednih aktivnosti jer uključuje kretanja robe i usluga i ljudi, što zapravo predstavlja jedan od najvećih uticaja globalizacije. Youell (1998) navodi da je geografsko pove-

zivanje destinacija širom sveta postalo je jedno od glavnih faktora internacionalizacije turizma, kao i stvaranja većih globalnih tokova turista, dok su Shaw & Williams (2002) dodali da je turizam, na mnogo načina, jedan od najmoćnijih primera globalizacije s obzirom da je njegov geografski obuhvat danas veći nego ikad, uzimajući u obzir da se poslovne interakcije odvijaju na sve većim udaljenostima i u sve širim krugovima.

2. GLOBALIZACIJA I TURIZAM

Iako se pojam globalizacije smatra prikladnijim za oblast trgovine i industrije, neminovan je njen uticaj i na druge privredne grane, između ostalog i na turizam. Đurašević (2008) razlikuje posredno i neposredno delovanje globalizacije na turizam. Posredno delovanje se ostvaruje kretanjima u ekonomiji, infrastrukturalnoj povezanosti i drugim oblastima društva, dok se neposredno delovanje globalizacije na turizam ogleda kroz realizaciju samih turističkih globalnih kretanja. Hjalager (2007) navodi da se globalizacija u turizmu može izraziti u nivoima, što je prikazano u tabeli 1.

* ibrdar@singidunum.ac.rs

Tabela 1. Nivoi globalizacije u turizmu

Odlike		Nizak profil globalizacije		Visoki profil globalizacije
Naziv nivoa	Misionari na tržištu	Prekogranične integracije	Fragmetacija lanca vrednosti	Prelaženje u nove lance vrednosti
<i>Logički</i>	Pristup novim profitabilnim tržištima sa postojećim proizvodima.	Korišćenje tržišnog pristupa i profilisanje brenda stranom tržištu.	Stvaranje profitabilnosti u uslugama i pristupačnost posebnim materijalnim i nematerijalnim resursima.	Dodavanje vrednosti integracijom ekonomske logike u druge sektore.
<i>Manifestacija u turizmu</i>	Turistički odbor za predstavljanje i operacije na tržištu.	Transnacionalne integracije kroz poslovne investicije i merđžovanje.	Podela lanaca vrednosti.	Razvoj, produkcija i marketing znanja.
	Međunarodna marketing saradnja sa regionalnim/ nacionalnim turističkim preduzećima.	Uvoz i izvoz poslovnih koncepcija kroz franšize i licenciranje.	Fleksibilni ljudski resursi i unapređenje međunarodnog tržišta rada.	Prodaja tržišne pozicije i ekstenzija brenda.
	Tržišno širenje većih turističkih preduzeća.			Turizam u produkciji globalnih medija.

Prema Peric (2005) globalizacija u turizmu ima određene karakteristike koje se mogu podeliti u nekoliko grupa i to su:

1. Ekonomija
 - ◆ Horizontalne i vertikalne integracije turističkih preduzeća;
 - ◆ Strana ulaganja;
 - ◆ Globalni turistički menadžment;
 - ◆ Globalna konkurencija.
2. Tehnologija
 - ◆ Globalni sistem za rezervacije;
 - ◆ Standardizovana tehnologija u transportnim sistemima.
3. Kultura
 - ◆ Svetski turista: uniformno ponašanje putnika;
 - ◆ Stvaranje „svetskog turističkog sela“.
4. Ekologija
 - ◆ Turizam kao „sindrom ekoloških problema“;
 - ◆ Klimatske promene i njihov efekat na destinacije.
5. Politika
 - ◆ Povišena značajnost međunarodnih turističkih organizacija;
 - ◆ Neophodnost svetske koordinacije i regulacije protoka turista i dr.

Globalizacija je donela brojne koristi turizmu i doprinela je njegovom razvoju i bržem širenju. Kako globalizacija utiče na „ukidanje granica“ između država, povećava se broj ljudi koji se uključuju u turistička putovanja i sve destinacije na svetu danas postaju pristupačne. Prema Shaw & Williams (2002), proces globalizacije je značajno napredovao kroz tehnološka dostignuća u oblasti transporta i komunikacija, posebno interneta, kompjuterskih rezervacionih i globalnih distributivnih sistema i e-trgovine. Buhalis & Law (2008) analiziraju uticaj savremene tehnologije iz tri aspekta: tehnološke inovacije uopšteno, njihov novih tehnologija na turističku tražnju, kao i njihov uticaj na poslovanje turističkih preduzeća. Navedeno potvrđuje i Page (1999), koji navodi

da su informacione tehnologije doprinele pravoj revoluciji u organizaciji i upravljanju turističkim preduzećima, što je omogućilo fleksibilnije i efikasnije poslovanje.

Kako globalizacija doprinosi porastu trgovine, kapitala i ljudskih tokova i generiše rast – ona na taj način omogućava otvaranje novih radnih mesta u privredama širom sveta. Takođe, ona je povećala razvoj i napredak turizma kroz podsticanje ulaganja u turističku infrastrukturu, posebno u nerazvijenim regionima, čime utiče i na poboljšanje njihove pozicije na međunarodnom tržištu. Spasić (2012) ističe da se može očekivati i intenzivnije povezivanje među turističkim preduzećima kako bi se obezbedio rast preduzeća, i to najčešće korišćenjem franšiznog sistema, ugovora o menadžmentu, akvizicija, merđžovanja i sl. Dakle, turizam je imao koristi od globalizacije sledeći globalne principe društveno-ekonomskog, ekološkog i kulturno-održivog razvoja, što doprinosi poboljšanju sveta kao mesta u kojem se živi i radi (Reisinger, 2009). Globalizacija turističke privrede dovela je i do fragmentacije turističkog proizvodnog sistema (Novak *et al.*, 2010) i transnacionalizacije vlasničkog sistema (Cohen, 2012). Reid (2003) smatra da je, iako mnogi autori navode da izloženost uticajima poslovanja velikih transnacionalnih sistema može da bude „nezdrava“ za turističku industriju, taj uticaj neminovan. Iz tog razloga, turizam se tradicionalno posmatra uglavnom iz ekonomske perspektive i glavni nosioci razvoja turizma u svetu su kompanije koje posluju na globalnom turističkom tržištu.

Globalizacija ima i negativan uticaj na turizam. Sa gubitkom granica, širi se tržište što direktno utiče na povećanje konkurencije. Internacionalizacija poslovanja doprinela je smanjenju broja nacionalnih kompanija. Kulturne promene koje nastaju na globalnom tržištu dovele su do stvaranja globalne, homogene kulture, koja ima izrazito negativan uticaj na lokalne kulture, koje su veoma značajne za atraktivnost destinacija. Takođe, potrebno je pomenuti i povećano korišćenje tehnologije u procesu komuniciranja, kao i jezičke i kulturne barijere. Kako globalizacija utiče na „ukidanje granica“ između država, u turizmu se zapošljavaju ljudi iz

različitih zemalja. Nepoznavanje jezika i različitih kultura često može dovesti do otežane komunikacije sa turistima (Reisinger, 2009). Kao što je već pomenuto, današnji turista je iskusan i osposobljen da koristi nove informacione tehnologije, što direktno ugrožava turoperatore i posrednike u prodaji.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Kako bismo pokazali da je globalizacija izvršila određene uticaje na turizam u Srbiji, posebno sa ekonomskog aspekta, analizirali smo odnos broja stranih turista, prihoda od turizma i kretanja bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika (BDP). Republički zavod za statistiku objavljuje vremensku seriju podataka o bruto domaćem proizvodu prema novoj metodologiji nacionalnih računa – ESA 2010, i to: revidirane podatke BDP-a od 2007. do 2012. godine; konačne rezultate obračuna BDP-a za 2013. godinu, kao i procenu BDP-a za 2014. godinu (kao zbir četiri kvartala). Obračun bruto domaćeg proizvoda (BDP) i izrada makroekonomskih računa za Republiku Srbiju vrše se u skladu sa međunarodno usvojenim standardima, Sistemom nacionalnih računa 2008 (SNA 2008) i Evropskim sistemom računa 2010 (ESA 2010), koji predstavljaju metodološki okvir za definisanje i vrednovanje osnovnih kategorija, primenjenih klasifikacija i načina obračuna. U tabeli 2. su prikazani podaci o ukupnom broju stranih turista u Srbiji, BDP po stanovniku, izražen u dolarima i prihodi od turizma izraženi u hiljadama u dolarima. Podaci su preuzeti iz Statističkih godišnjaka Republičkog zavoda za statistiku, za period od 2007. do 2014. godine. Sa povećanjem broja turista, povećavali su se i prihodi, što je uticalo i na BDP *per capita*. Kako bismo potvrdili navedeno, koristili smo metodu regresione analize primenom statističkog programa IBM SPSS 21.0. za utvrđivanje međuveze prihoda od turizma i BDP. Rezultati regresione analize prikazani u tabelama 3. i 4. i pokazuju povezanost između povećanja BDP-a i prihoda od turizma.

Tabela 2. Pregled broja stranih turista, BDP *per capita* i prihoda u turizmu u Srbiji u periodu od 2007. do 2014. godine

Godina	Strani turisti	BDP per capita (USD)	Prihodi od turizma (USD) u 000
2007	696045	5463.74	531.30
2008	646494	6696.89	944.20
2009	645301	5830.58	865.40
2010	682681	5399.53	798.40
2011	764167	6422.87	991.70
2012	809967	5650.16	906.10
2013	921768	6352.77	1052.90
2014	1028732	6128.55	1139.00

Tabela 3. Regresiona analiza

Pregled rezultata modela				
Model	R	R Kvadrat	Prilagodeni R Kvadrat	Std. Greška procene
1	.674 ^a	.455	.364	381.84204

Kao što se uočava u tabeli, koeficijent korelacije (R) iznosi 0.674 što označava povezanost i zavisnost između prihoda i BDP-a *per capita*.

Tabela 4. Rezultati regresione analize

Model	Koeficijenti			t	Sig.	
	Nestandardizovani koeficijenti		Standardizovani koeficijenti			
	B	Std. Greška	Beta			
(Konstanta)	4411.974	719.667		6.131	.001	
1	Prihodi USD	1.750	.782	.674	2.237	.067

Daljom analizom utvrđeno je da je Sig. <0.05, što predstavlja da je linearna povezanost BDP *per capita* i prihoda od turizma statistički značajna, odnosno da nezavisna varijabla (prihod od turizma), koja se nalazi u toj vrsti, značajno utiče na zavisnu varijablu (BDP *per capita*). Sve navedeno pokazuje da je globalizacija uticala na veće kretanje ljudi – u ovom slučaju povećanje broja stranih turista, a to je direktno doprinelo rastu prihoda, koji je dalje uticao na povećanje BDP po glavi stanovnika.

Kako bismo utvrdili stavove stanovništva o globalizaciji u turizmu, posebno sa geografskog aspekta “ukidanja nacionalnih granica”, sprovedeno je online, anonimno istraživanje na uzorku od 567 ispitanika. Poznato je da je Evropska unija krajem 2009. godine ukinula vize građanima Republike Srbije i, s tim u vezi, ispitanici su se složili da im je to omogućilo da više i lakše putuju u inostranstvo (oko 73% ispitanika), ali isto tako oko polovine njih se ne slaže sa izjavom da izbegavaju druge ino-destinacije za koje je potrebna viza da bi ih posetili.

Kako globalizacija podrazumeva i ukidanje nacionalnih granica, proverili smo i stavove ispitanika po pitanju pristupanja Srbiji Evropskoj uniji u kontekstu turističkih putovanja. Može se zaključiti da su mišljenja po pitanju toga podeljena – oko 40% turista se slaže da će im ulazak Srbije u EU omogućiti da češće i lakše putuju, dok se oko 37% njih ne slaže sa tom izjavom.

Tabela 5. Korelacija stavova stanovništva o viznom režimu i integracijama

	Pirsonova korelacija	Ukidanje viza omogućilo mi je da više i lakše putujem u inostranstvo.	Ulazak Srbije u EU će mi omogućiti da više putujem.
Ukidanje viza omogućilo mi je da više i lakše putujem u inostranstvo.	1		.396**
	Sig.		.000
	N	567	567
Ulazak Srbije u EU će mi omogućiti da više putujem.	Pirsonova korelacija	.396**	1
	Sig.	.000	
	N	567	567

U cilju shvatanja percepcije stanovništva Srbije o viznom režimu i integracijama sagledaćemo i korelaciju koja se odnosi na navedeno. Kao što se može videti u tabeli 5. postoji izvesna korelacija između izjave da je ukidanje viza omogućilo turistima da više i lakše putuju u inostranstvo i stava da će im ulazak Srbije u EU omogućiti da više putuju. Kako je već pomenuto ranije, globalizacija, između ostalog, donosi političke i ekonomske integracije koje donose brojne prednosti. Nepostojanje državnih granica omogućava ljudima lakše kretanje što je, sa aspekta razvoja turizma, veoma značajno. Vizni režim može da utiče na slabiji rast međunarodnog turizma jer određen broj ljudi može da odustane od putovanja u određenu zemlju za koju im je potrebna viza.

4. REZIME

Globalizacija kao sveobuhvatni proces neminovno ima pozitivne uticaje na razvoj turizma u XXI veku. Veća migratorna kretanja populacije u svrhe turizma, povezivanje različitih kultura i širenje različitih, novih društvenih vrednosti koje se nameću kao univerzalne, samo su neke od pozitivnih efekata koje globalizacija ima. Veća propustljivost granica i politički procesi integracija u Evropi, omogućili su ne samo slobodniji promet robe, kapitala i usluga, već i slobodnije kretanje turista, a konsekventno i pozitivne efekte na bruto društveni proizvod država.

Pored svih pozitivnih efekata na turizam, globalizacija svakako ima i izrazito negativne efekte. Narušavanje životne sredine usled velikih migracija turista, promena kulturnih obrazaca i gubitak nacionalnog i kulturnog identiteta, samo su neki od negativnih aspekata globalizacije.

LITERATURA

- Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progres in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the Internet – The state of eTourism research. *Tourism Management*, 29(4), 609-623. doi:10.1016/j.tourman.2008.01.005
- Cohen, E. (2012). Globalization, Global Crises and Tourism. *Tourism Recreation Research*, 37(2), 103-111.
- Đurašević, S. (2008). *Turistička putovanja: savremeni koncepti prodaje*. Podgorica: CID.
- Hjalager, A. (2007). Stages in the economic globalization of tourism. *Annals of Tourism Research*, 34(2), 437-457.
- Novak, J.J., Petit, S., & Sahli, M. (2010). Tourism and Globalization: The International Division of Tourism Production. *Journal of Travel Research*, 49(2), 228-245.
- Peric, V. (2005). *Tourism and Globalization*. 6th International Conference of the Faculty of Management Koper Congress Centre Bernardin, Slovenia, 24–26 November 2005. str. 33-41.
- Reid, D.G. (2003). *Tourism, Globalization and Development Responsible Tourism Planning*. London: Pluto Press.
- Reisinger, Y. (2009). *International Tourism: Cultures and Behavior*. Oxford: Elsevier.
- Republički zavod za statistiku. (2007-2014). Statistički godišnjak Republike Srbije. Preuzeto 3. Maja 2015. sa <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>
- Shaw, G., & Williams, A.M. (2002). *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Spasić, V. (2012). *Poslovanje turističkih agencija i organizatora putovanja*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Youell, R. (1998). *Tourism: An Introduction*. London: Pearson, Longman.

THE POSITIVE EFFECTS OF GLOBALIZATION ON TOURISM

Abstract:

In this paper, the authors analyze positive effects of globalization as a comprehensive social process on the overall tourism industry. Special emphasis is placed on the levels of tourism globalization, as well as the key socio-cultural, economic, technological and socio-political characteristics of tourism globalization. The authors highlight a positive correlation between certain dimensions of globalization and increased migratory population movements for tourism purposes. Furthermore, this work assesses the importance of freedom of movement in the context of European integration, as well as the impact of increased tourist movements on a country's GDP.

Key words:

levels of globalization, freedom of movement, economic globalization, European integration, tourism.